

Nemes Z. Márió legújabb kötetének olvasója könnyen elvesztheti tájékozódási érzékét a BAROKK labirintusában, és ha nem is sikerül legyőznie a BAROKK HIDRÁT, egy bizarr, sokszor abszurd, de mindenképpen emlékezetes tripnek lesz részese.

86 Babos Orsolya

Randevú a BAROKK HIDRÁVAL

Nemes Z. Márió: *Barokk Femina*

A Barokk Femina szövegkorpuszán belül a szerző bevallottan nagy mértékben operál a saját intertextuális allúzióival. Ezért erősen ajánlott hozzá legalább az *Alkalmi magyarázatok a húsról*

című 2006-os kötet, de még inkább az egész életmű minimum nagy vonalokban való, de még inkább részletekbe menő ismerete, ha esztétikai filozófiáját, sajátos hermeneutikáját és pragmatikai megoldásait is szeretnénk feltárni. Mindezzel még nem is lenne probléma, ha ez az „önújrírás, önkomentálás, önmagyarázat” nem váltana át sokszor önkényesnek látszó futamokba, hanem valamiféle fundamentális célt szolgálna, és az általa karikírozott társadalmi beidegződésekkel, korlátolt viselkedési formákkal, az önmagával is többszörösen meghasonlott gyűlöletkultúrával, illetve a személyiséget magát támadó, a beszélőit jelszavak mentén rángatott bábokká programozó nyelvvel szemben – amit hatásosan és szisztematikusan épít fel – valamiféle alternatívát is kínálna. Nemes Z. előző kötete, *A hercegprímás elsírja magát* tematikailag és problémafelvetéseit tekintve sokszínűbb és – ha lehet ezt mondani rá – sokkal játékosabb, mint a *Barokk Femina*, ahol az ALAPNYELV szigorú következetessége és mechanikája meghatározóan rányomja a bélyegét a szöveg hangulatára. Műelméleti megközelítését illetően is egészen éles váltás érzékelhető a *Feminában*, minthogy itt meghatározóvá válik az eddigi életműben csak bújtatottan elő-előtörő politika- és társadalomkritikai él.

A kötetben 2006 az őriület éveként aposztrofálódik, a barokk forradalom kitörési pontjaként, amely elárasztja és bekebelezi az országot és annak minden lakóját. Nyolcvannyolc oldalon keresztül vonul fel előttünk a magyar társadalom gyűlölettablója: szélsőjobb, szélsőbal, ultrák, antiszemiták, a barokk katonái, gonosz halottak és a többiek, akikben egymással való szélsőséges szembenállásuk ellenére egyvalami mégis közös: a korlátoltság és ebből fakadóan az egymás felé nyitásra való képtelenség, amely gátat vet a felek közötti bármiféle érdemi kommunikációnak: „Mindenki mindenki volt, és senki nem / volt egyedül. »Induljatok hát, gyermekeim, és vigyétek a / ROVAROK hadát keletre!« Erre felsóhajtottunk, / demensek, mongoloidok, neurotikusok, ULTRÁK, / ZSIDÓK és JUDITOK, és ahogy ú zeng, i cirpen, mélyen / aztán magasan, áhítatos zümmögéssel vonultunk ki a / Lehel útra, mert NÉPünnepély lett ma a megbűvölt világ.”

Mind az elbeszélői, mind a fokalizátori pozíció nyitott és diffúz: a Juditok és a Zolik nézőpontja váltakozik, keveredik, gyakran egymásba olvadnak, vagy egyik a másikat idézi föl: „Ha a tévében a tévéostromot nézem, akkor a tévé / ostromol, engem tipornak vagy ERŐSZAK vagy, / vagy nem tudom, melyik adó leszek holnapután, / ha ostromolnak leveszem a hangot, mert félek / egyedül a sötétben, szerencsére soha nem vagyok / egyedül, mert annyi adás van, csak most van egy, / mert ÖSSZENŐTTÜNK”. A Zolik, mivel a szerző második nevét viselik, a lírai én többszörözött alteregóiként is értelmezhetőek, de nem mindegyik és nem mindig: „Zoli ma különösen aktív volt, írt SZÉPVERSEKET, / amiket rögtön megmutatott P. P.-nek, aki a legjobb / barátja. A többiek az IRODALOM teszi épp férfit. / Na de mi lesz a gyerekekkel? AZ IRODALOMBAN / nincsenek gyerekek, vágta rá P. P., és hazataxizott.”

A vers beszélői hangja gyakran olyan, mint Móricka: mindenről az jut az eszébe és ezt nem is mulasztja el kontextustól függetlenül bármilyen szövegkörnyezetbe beleírni: „A MAGYARÁZATOK sem segített abban, / hogy tisztázzam a fennállót, a nagy EREKCIÓT. A kis füzet tegnap jött ki a nyomdából, de nem / akartam kézbe venni, mert nagyon szégyelltem / magam. Miattad is szégyenkeztem persze, de hiába / állítunk keresztet az országban, hogy figyelmeztessünk, / a sátán offenzívában van. Most legyél büszke rám! / Akkor is, és egyre erősebben, mert az EREKCIÓ / nem vész el, csak átalakul. Ott van a szökőkútban, a nulla belsejében, minden félrecsúszott nyakkendőben és elvétett szavamban.” Ez a poétikai fogás feltételezhetően felforgató-naturális vagy strukturális jelentésképző, ironikus hatást kíván elérni a szexualitásra, nonkonformitásra és radikalitásra utaló nyelvi elemek gyakori beiktatásával, melynek révén a szöveg saját nyelvisége által fókuszál a társadalmi szubjektum mazochisztikus-flaneur-voyeur, pszichopata, traumatizált stb. jellegére, aki ezen tulajdonságai ellenére, vagy éppen ezek miatt tud zökkenőmentesen beilleszkedni a rohadó politikai-szociális-ideológiai szférába (vö. *Amerikai pszicho*). De sokszor mégis túlzásnak éreztem az obszesszíven obszcén jeleneteket, melyek által súlytalanná, szinte önmaga metareflexív paródiájává és ezáltal diszfunkcionálissá válik a polgárpukkasztó szándék, amely legitimál(hat)ná őket. Például: „Azt hittük, ha nagyok leszünk, majd együtt lakunk / Pesten, de ÍRD ÉS MONDD, ma születik a társadalom. / A TELEP titkos terve is ez volt, a közös HAZA, a család / azonban kicsi a Zoliknak, legyen hát az IRODALOM / NÉPI, a NÉP pedig BAROKK. VAKSZARGEKINK a / pompa, hogy HULLA A HULLA! A normális és tiszta / tességes emberek az ellenkező irányba távoztak, de az / oszlató kötelékek mégis rátolták a tömeget az ULT- / RÁKRA. Hová tűnt a vitézség, fiúk? Itt minden férfi / végvár. 18:25-kor Szent György lovas rendőrei megro- / hamozták

Zoli-Zoli-Zoli-Zoli-Zoli-Zoli-Zoli-Zoli-Zoli- / Zoli-Zoli-Zolit, de a HIDRÁNAK
nincsen FIDESZE, / amit le lehetne vágni. Csak tankja van, meg ROVAR- / JAI.
(Ha C= Ceres.)”

88 Fontos kritikai megszólalásai is gyakran kimódoltan viszolyg-
tató, vagy egyszerűen csak szürreális leírásokba torkoltnak, amelyek-
nek egyes esetekben lehet funkciója, de túlzott halmozásuk kioltja
meghökkenítő, felháborító erejüket. A szöveg szándékosan, szélsőségesen,
már-már kötelezően provokatív, ezért az olvasó a végére lassan belefásul a
folyamatos provokációba. „Az erdő egyre sűrűbb. / Nem találtam szavakat,
hát idéztem, bár csak / a hang jön, ami csodálatos, de ez (a) MESSZE / nem
a nyelv, hanem kitines pinád, mely örök / zümmögés. Így daloláztam. Persze
lefüleltek, / rögzítettek és visszajátszottak, miközben a / mentőt várták, hogy
állami erővel / a FELVILÁGOSÍTÁS elé hurcoljanak” – a neurotikus társadalom
mintapolgára beszél ily módon, akinek célja egyszerre önmaga reproduká-
lása, és önmaga mint személyiség megszüntetése. Maga a szerep szólal meg
a szereplők helyett, nincs olyan személy, aki igazi, valóságos lenne és ezáltal
saját egyedí állásponttal is rendelkezne: „Mindez nem több démoni ÖSSZE-
NÖVÉSNEK, ahol egyik fejed / ugat, a másikat meg már taknyába fojtanám.
Nem! / A tömeg az ÖSSZENÖVÉS. (Miként a JUDITOK.) JOG- / fosztott soka-
ság, nem kellett volna ennyire elszaporodni. / Fogyjon a magyar! Leginkább
persze magamra gondolok.”

A szöveg erősen átpolitizált és átideologizált, iróniába és groteszkbe
csomagoltan veti fel a mai magyar társadalom hot topicjait, azaz helyesen di-
agnosztizálja a problémákat, de aztán nem kezd velük semmit. Mondhatjuk
persze, hogy ez nem is a kortárs költő feladata. De akkor mi a feladata, ha nem
az, hogy kezdjen valamit azzal a problémával, amit felvet? Azt is feltehetjük
persze, hogy ebben a hungarofuturista (szöveg)világban a nyelvi(-társadalmi)
működés mindennapi része a deviáns szexualitás és az öncsonkítás mint
egyszerre frusztrációt levezető és fokozó tevékenység, és ezek minuciózus
részletezése olvasható a nyelv megerőszkolásának, kihasználásának allegó-
riájaként is. A megerőszkolt nyelv pedig újraírja és ezáltal újra is kontextu-
alizálja a beszélőjét: az ALAPNYELV elkezd beszélni minket. S mindemögött
valamiféle legyőzhetetlen, kegyetlen kényszeresség lapul: a politikai véle-
ménynyilvánítás, a diszkrimináció, az ellenségképzés, a nemiség ösztönszintű
kiélésének, a megírhatatlan megírásának kényszere.

A libidó politikai energiákba való transzponálásának nyelvi megjele-
nítése a freudi problematikát idézi, az ezt megjelenítő asszociációk pedig
gyakran a *Szabad-ötletek jegyzékére* emlékeztetnek. A posztmodern eklekti-
cizmus jegyében többek között az Esterházy-féle hagyomány szellemében
Nemes Z. gyakran és sok helyről idéz, igen széleskörűen tájékozott, ön- és
metareflexív, és módszeres patchwork-, vagy bricolage-technikával dolgozik,

mely által utalások szövevényes rendszerét dolgozza ki, mind a mű belvilága és a történelmi-közéleti valóságunk között, mind a fikciós univerzumon belül. „Hangszerelése” hasonlít a Bëlgáéra, ugyanakkor a zenekar számai valahogy szellemesebbek, könnyedebbek, az iróniájuk is keresetlenebb. Dada-ista szólamairól Kassák juthat az eszünkbe, kiábrándult hangja pedig 89 rokon Térey vagy Kemény István egyes megszólalásainak tónusával.

A szétírás Nemes Z. poétikájának olyan erős (de)konstrukciós elve, hogy számomra többször megszakította az olvasást az, hogy elindultam egy szálon – próbáltam észben tartani a hozzá kapcsolódó helyszíneket, neveket, kontextust – hogy aztán a szál vége a semmibe, ebbe a paleo-narratív ősslevesbe vesszen. A *Barokk Femina* egyértelműen a szakmának szól, sőt azon belül is elsősorban egy konkrét irodalmi szubkultúra számára kínálhat valódi flow-élményt, valamint a lehetőség szerinti legteljesebb megértés vagy értelmezések lehetőségét, ez a kör pedig feltételezhetőleg a sokat hivatkozott Telep tagjaiból, illetve azon belül is főként a szerző közeli ismerőseiből, barátaiból áll: „A TELEP, modern akadémia, pezsgett, forrt. / A költők törzsasztala rég befogadott, noha / nem volt semmilyen törzsasztalunk, csak P. A. G. / lakásán az a harminc négyzetméter, ami amúgy / meglepően sokféle hülyeségre elég volt. (Fontos / körülmény, hogy a Zolik, szaporaságuk ellenére, / befértek mind.) Megfordult ott Marno János / lányától a ROVARARCÚ KURVÁIG mindenki, / de alapvetően VEDLÉSRE használtuk. Mármint / BOSSZÚBÓL szülés helyett a Zolik VEDLENEK, / aztán csereberélik egymás közt az elhullajtott / részeket. / Hívhatjuk ezt műhelymunkának is, de ez talán túlzás. Mindenesetre D. M. tegnap / pápaszemmel az orrán sírta el magát Georgén, / hogy milyen SZÉP. K. D. tartózkodott kilépni az / értelmiségi közönyből, P. P. meg szokás szerint / gúnyosan méregetett, hiszen a költészet inkább / legyen büntető mítosz, mintsem élveteg pára. / Kollégiumi jelenet egy zápkorszakban. P. A. G. / kétségbeesésében ki is ment inkább a tetőre, / mert megérezte, hogy a SZÉPVERSEK fölött / eljárt az idő. Ő sejtette egyedül a Zolik féltve / őrzött titkát, miszerint idén ősszel egyszer és / mindenkorra véget ér a magyar IRODALOM.”

A félreértések tisztázása végett: nem az utánanézéssel van bajom, nem is azt akarom tudni, hogy mit gondolt a költő, és nem akarok egyetlen rögzített értelmezést sem kanonizál(tat)ni, még magamban sem: de az ALAPNYELV elszemélytelenítő nyomása olyan paradox módon áll ellentétben a partikuláris, minduntalan fel-felbukkanó priváttal, amit egy művön belül nehéz lekövetni. Paradox és szürreálisan groteszk, mert a lehetetlent kísérli meg, a rögzíthetetlen rögzítését, a személy elszemélytelenítését és a személytelen megszemélyesítését, a Zolik és a Juditok szimulákrum-életének narrálásán keresztül. A hibridizáció és a dezidentifikáció folyamata kéz a kézben jár.

Minden tabuval, mindenfajta szabadsággal leszámol ez a görcsös-kényszeres világ, ahol „az a lény, amelyik mindenütt és minden / dologgal állandóan a koitálás és a koitáltság / állapotában van, az mindenütt és minden / dolog által meg is termékenyülhet.” De valahogy ez a megtermékenyülés
90 sem olyan diverzifikáltan termékeny, vagy legalábbis máshogy az, mint Nemes Z. előző munkáiban. Itt mindent megköt és beszabályoz az ALAPNYELV, amely egyébként a mű egyik legizgalmasabb konstrukciója és egyúttal szervezőelve is.

Hol ALAPNYELV van, ott ALAPNYELV van, mondhatnánk Illyést parafrázálva. Kicsit *duplagondol*-szerű a filozófiája és szándéka is, Orwell *újbeszéljére* emlékeztet, mert egy ilyen világban az igazság, mivel visszakövethetetlen, elveszti az ontológiai alapját. Így a nyelv maga is elveszti korlátlan közlési funkcióját, és csak egy bizonyos fokú korlátozott funkcionalitásra, vagyis beszélői, a barokk állampolgárok tudatalatti (át)programozására lesz alkalmas: „a HAZUGSÁG az ALAPNYELV része, tehát IGAZ”, vö. a Szeretet Minisztérium jelszavával.: „A háború béke, a szabadság szolgaság, a tudatlanság erő.” Ez az átprogramozás az olvasás során a befogadót is megfertőzi, ezáltal lesz teljeskörű és visszavonhatatlan az alapnyelv uralma: „A MAGYARÁZATOK ezért se MAGYARÁZHAT / meg semmit, hiszen a HAZUGSÁGON / nincs mit MAGYARÁZNI, és főként, nincs / kinek mit, de tudom, hogy ezzel sem tudlak / halálra sérteni, hiszen nekünk – már megint / az egyre gondolunk – nincsen halálunk.” Akinek nincs halála, élete sincsen, hiszen csak az élettelen tárgyak, a robotok vagy gólemek lehetnek örökévalók. A neurotikus világ kényszeres, skizofrén radikalizmusa az alapnyelv tipikus megszólalási formáit is szervesen áthatja: „Zolival már amúgy is túlerőben vagyunk. Nem szép az erőszak, / de néha jólesik. / Téged is pofoztalak már föl, amikor / lezuhantál az ALAPNYELVBE, pedig ha tudtam volna, / hogy egyedül ott lehetséges a FORRADALOM, tovább verem.” Az alapnyelvben keveredő nyelvi regiszterekben visszaköszönnek a különböző kormánypropagandák szólamai, habzó szájú kommentelők durva beszólásai és trollkodásai ugyanúgy, mint a SZÉPVERSEK, a klasszikus irodalom nyelvazete. Az alábbi idézetből kissejlik a mű parodisztikus ars poeticája: „Mindig valami *mögé* fogalmazok, mintha / a dolgok túlsó partját nyalogató mondat / lenne a költészet, noha ettől csak egy újabb / Pilinszky-parazita leszek, miközben az / ÉLET a bús fák között ellebeg. És amúgy is: / VEDLÉS közben nem beszélünk. Mert nincs / túlpartom, és tele a szám, hiszen összes / cafatom, amit lerágok magamról, újabb / gubóvá nő. Én vagyok a SZÉP, más nem / vagyok, más nem az.”

A nyelv paravánja mögötti örökös rejtekezés és a túlzott magánmitologizálás azonban az IRODALOM fogságába zárja a lírai ént. Pedig valamiféle, ha nem is kifejezett didaktikus állásfoglalásnak, de értékrögzítésnek és akár dekonstruktív lírapoetikával megjelenített, de mégis konstruktív hozzáállásnak igenis lenne közéleti tétje, haszna, lehetne helye az újító, poszt-posztmodern

lírában is. A művészet legsúlyosabb önfélreértése, amikor független akar lenni más értékuniverzáléktól. Ebben az esetben könnyen szakmai belterjeségbe, a külsősök számára pedig unalomba fordulhat. Érdemes az írástudó felelősségét – mert bármilyen patetikusan hangozzék is ez sokaknak, van ilyen – felcserélni a mindenható játékmester szerepére, aki műhelyproblémázásra használja fel a társadalmi feszültségek lehetséges feldolgozásának, katartikus feloldásának egyik fő terepét? Kiválthat-e bármilyen pozitív (esztétikai vagy másmilyen) hatást, ha a világunk minden mocskát akkurátusan nagyító alá vesszük, megszorozzuk kettővel és egy óriási méretű görbe tükörben visszavetítjük a világra? Mi lesz ettől jobb? Mi fog ettől változni? Az egyén csak addig kiszolgáltató a korszellemnek, ameddig hagyja magát sodortatni általa. A „jövőtehetetlenül” HAZUG ALAPNYELV mindent átható jelenléte olyannyira erőteljes a műben, hogy éppen az általa karikírozott traumakultúra nyelvi affirmációját viszi véghez és egyúttal újabb, jókora lépést tesz az irodalom szubkultúra jellegének erősítése felé is. A felépített világban minden az abszolút, dogmatikus irónia hatása alatt van, ami cinizmusba, illetve keserűségbe csap át, a jelenkori Magyarország hazug politikai rendszerét és diskurzusait perszifláló sirámba, amely alól az „eposz” végén sem érkezik semmilyen feloldozás. Ellenkezőleg: a mű egyértelműen a bibliai megváltást idéző szcénával zárul, és azzal a mondattal, hogy „SZENT SZENT SZENT a HAZUGSÁG”.

De mindenki számára feladja a leckét, ha valami jól argumentált és komplex értelmezéssel akarna előállni. A mű mintha tematikusan és poétikailag is az önkényes értelmezés egyeduralmát hirdetné. A vég pedig olyannyira nyitott, hogy a beszélő az apokalipszis-esztétika oltárán áldozva, mint aki jól végezte dolgát, egyszerűen lógva hagyja a felajzott olvasót, aki – ha már politikai költészet, és a többi – szent grálként várta a sötét alagút végén megcsillanó remény egy halvány kis sugarát – melyet nem kap meg. Ezek a jellegzetességek a nem éppen olvasóbarát irodalom egyik mintapéldányává avatják a *Barokk Feminát*. Kicsit olyan, mint az okos lány a mesében, hoz is ajándékot, meg nem is. Minden bizonnyal nem is akar másmilyen lenni, de talán mindenkinek, magának az IRODALOMNAK is jobb lenne, ha nyitna azok felé, akikről beszél, vagy legalábbis nem fordulna el szándékosan, saját köreibe záródva, hogy ott barokkosan burjánozva és önmagába nőve olyan hibrideket tenyésszen, amelyek poétikai és gondolatgazdagsága megtermékenyítő, ugyanakkor jelen formájukban nem állnák ki a kortárs irodalom meglegházának tápoldatos kultúrta-lajából való kiültetés próbáját. (*Jelenkor, Bp., 2019*)